

Društvo, gospodarstvo i politika 1848.-1941.

PIOTR ŻUREK

(Akademia Techniczno-Humanistyczna, Bielsko-Biala)

PLAN HOTELA LAMBERT ZA SVRGAVANJE BANA JOSIPA JELAČIĆA 1848.-1849.*

UDK 94(497.5)“1848”

Izvorni znanstveni članak

Primljeno: prosinac 2002.

U razdoblju Proljeća naroda (1848.-1849.) Hrvatska, a posebice njezin ban Josip Jelačić, postali su predmetom osobitog interesa aristokratske frakcije poljske emigracije: Hotela Lambert. Naziv tog tabora, okupljenog od 1831. godine oko kneza Adama Jerzya Czartoryskog (1770.-1861.), potječe od imena pariške rezidencije kneza Czartoryskog. U godinama 1848.-1849. ta je organizacija težila pridobivanju bana Jelačića za poljske političke planove. U krupna diplomatska i politička zbivanja bio je uključen i Brođanin Andrija Torkvat Brlić, koji je, poslan u Pariz kao Jelačićev emisar, trebao uspostaviti kontakt s Hotelom Lambert i francuskom vladom te ondje predstaviti Jelačićeva stajališta. Autor ovog članka želi se prije svega usredotočiti na predstavljanje pozadine akcija Hotela Lambert koje su za cilj imale ponajprije vrbovanje Jelačića, a kasnije njegovo svrgavanje.

Ključne riječi: Revolucije 1848, ban Josip Jelačić, poljska emigracija, knez A. J. Czartoryski, Hotel Lambert, Pariz, Beč, Zagreb, Rijeka, Lj. Gaj, A. T. Brlić.

Već od 1843. godine Hotel Lambert je održavao stalni kontakt s čelnim aktivistima hrvatskog ilirskog pokreta, prije svega s Ljudevitom Gajem, Stjepanom Carom te Albertom Nugentom¹.

Agent Hotela Lambert u Beogradu František Zach, u svojem je izvješću, poslanom centrali u Parizu 23. ožujka 1844. godine, priložio listu “najistaknutijih” hrvatskih domoljuba. U tom se spisu, u dijelu koji se tiče oficirskog kadra, na prvome mjestu nalazi kasniji ban Hrvatske, pukovnik

* Ovaj je članak cjelovita hrvatska verzija mogega referata “Plan Hotelu Lambert obalenia bana Jelačića 1848-1849” održanog na znanstvenom skupu “Hrvati i Poljaci narodi daleki i bliski”, Dubrovnik 19-21. rujna 2001. godine.

¹ J. Skowronek, *Sprzymierzeńcy narodów bałkańskich*, Warszawa 1983, str. 243 - 249.

Josip Jelačić². Političari iz tabora Czartoryskog koji su čitali to izvješće sigurno u tom trenutku nisu bili svjesni da će već za nekoliko godina - u razdoblju Proljeća naroda, pukovnik Jelačić zapriječiti realizaciju političkih planova Hotela Lambert.

Temeljna baza djelatnosti Hotela Lambert u razdoblju Proljeća naroda, bio je sveopćom revolucijom zahvaćen teritorij Habsburške Monarhije. Višetetnička Austrija koja je bila poprištem nacionalnih sporova vezanih uz težnje kako Talijana i Mađara, tako i slavenskih naroda, proživljavala je u tom trenutku jedno od najkritičnijih razdoblja svoje povijesti. Političari iz Hotela Lambert zajedno s francuskom i sardinijskom vladom, planirali su iskoristiti taj trenutak za likvidaciju Habsburške Monarhije te njezino nadomještanje federativnim Dunavskim savezom u kojem su Hrvati, kao i ostali Južni Slaveni trebali imati zagwarantirane svekolike slobode³. Prema tezama kneza Adama Jerzya Czartoryskog ta je federacija trebala biti ostvarena zahvaljujući talijansko-slavensko-mađarskom nadnacionalnom sporazumu⁴.

Političari iz tabora Czartoryskog bili su savršeno svjesni da je realizacija toga plana moguća jedino na tragu potpunog usklađivanja interesa Južnih Slavena, a prije svega Hrvata s Mađarima. Zato je također Hotel Lambert postavio preda se zadatak dovodenja do hrvatsko-mađarskog, kao i hrvatsko-talijanskog političkog kompromisa. Prema političkim koncepcijama Hotela Lambert taj je kompromis trebao biti, kao prvo - uvodnim korakom u formiranju Dunavskog saveza, kao drugo - doprinijeti opozivu hrvatskih pukova s talijanskog bojišta, kao treće - dovesti do toga da se luka u Rijeci učini dostupnom mađarskim ustanicima. Treba se ovdje podsjetiti da je u razdoblju Proljeća naroda riječka luka imala neizmjereno strateško značenje za tadašnje vojne aktivnosti, a prije svega kao mjesto transporta oružja. Važnosti Rijeke bio je također svjestan i tabor Hotela Lambert, a osobito "jedan od povjerljivih prijatelja kneza Adama Czartoryskog", general Józef Bem.⁵ Poljski je general smatrao Rijeku, preko koje bi poljski dobrovoljci pristizali iz zapadne Europe, "lukom nade" za Poljake. Ta je koncepcija bila povezana s njegovim planom osnivanje poljsko-slavenske legije na teritoriju Hrvatske⁶.

² F. Zach, *Rapport sur mes relations avec la Croatie*, (Beograd 23. III. 1844), Biblioteka XX. Czartoryskih u Krakovu (dalje BCz), 5390 IV, str. 416: ("pukovnik Jelačić iz Gline"); upravo je u tom razdoblju Josip Jelačić zapovijedao prvim banskim pukom u Glini. Usp. J. Neustädter, *Ban Jelačić i događaji u Hrvatskoj od 1848*, sv. 1, Zagreb, 1994, str. 269 - 271.

³ J. Feldman, *Sprawa polska w roku 1848*, Kraków, 1933, str. 259; M. Handelsman, *Rok 1848 we Włoszech i polityka ks. Adama Czartoryskiego*, Kraków, 1936, str. 53; (Nacrt ove koncepcije kneza Czartoryskog vidi: Izvod iz vladinog brzojava M. Czajkovskom, (Istanbul 17. XI. 1848), BCz. 5387 III, str. 142 - 147.

⁴ J. Skowronek, n. dj., str. 304.

⁵ J. Falkowski, *Wspomnienia z roku 1848 i 1849*, Poznań, 1879, str. 82.

⁶ Isto, str. 84 - 85; A. Diveky, *Węgrzy a Polacy w XIX stuleciu*, Warszawa, 1918, str. 48; J. Chudzikowska, *General Bem*, Warszawa, 1990, str. 464.

Politička situacija u Hrvatskoj kao i duboko ukorijenjena lojalnost hrvatske elite spram habsburškog prijestolja bile su glavnom preprekom u privođenju talijansko - slavensko - mađarskom sporazumu. Podsjetimo da je teritorij Banske Hrvatske ulazio u sastav Ugarske Krune. Progresivna i bezobzirna mađarizacija bila je uzrokom oštrog nacionalnog hrvatsko - mađarskog konflikta. Iz istog je razloga, s trenutkom nastanka narodne vlade u Mađarskoj na čelu s Batthyanyjem i Kossuthom, hrvatska Velika narodna skupština 25. ožujka 1848. proklamirala Trojednu kraljevinu Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, zahtijevajući cjelovitu političku i financijsku neovisnost od Mađarske. Hrvatski je jezik također priznat kao služben. Izbor baruna Josipa Jelačića na položaj bana bio je potvrdom jedinstva hrvatskih zemalja i lojalnosti spram kraljevskog dvora⁷. Njegova je pozicija bila još snažnija budući je njegov izbor neslužbeno bio podupiran od vladajućih krugova u Beču. U Austriji je u to vrijeme vlast faktički obnašala dvorska kamarila okupljena oko nadvojvotkinje Sofije. Nije tajna da je u sastav kamarile ulazila i takozvana hrvatska frakcija na čelu koje je stajao barun Franjo Kulmer⁸. Osim njega tu su frakciju činili ban Josip Jelačić, Metel Ožegović i Josip Juraj Strossmayer.

Josip Jelačić koji je bio porijeklom iz Vojne krajine, uživao je ogroman autoritet među hrvatskim graničarima - probranim odredima austrijske vojske, apsolutno lojalnima Beču. Ta je činjenica imala presudno značenje za budućnost Austrije. Toga su bili svjesni i političari iz Hotela Lambert, tim više što su već od proljeća 1848. godine hrvatski pukovi graničara tvorili glavninu vojnog tabora Radetzskog u Lombardiji⁹.

Knez Czartoryski također je bio svjestan činjenice da je ban Josip Jelačić jedina osoba među Hrvatima koja može dovesti do sporazuma s Mađarima i opozvati hrvatske pukove iz Italije. Zato su Poljaci iz kruga Hotela Lambert već ljeti 1848. godine odlučili iskoristiti sve svoje utjecaje, kako bi stupili u kontakt s hrvatskim banom i doveli do njegovog vrbovanja.

Ta je akcija bila provođena kako na teritoriju Hrvatske, tako i u Beču. U prijestolnici Austrije, glavnim su agitatorima i čimbenicima politike Hotela Lambert bili prije svega knez Konstanty Czartoryski i knez Jerzy Lubomirski. Ovog posljednjeg je sa samim Jelačićem vezivalo staro prijateljstvo.¹⁰ Početci tog poznanstva sežu vjerojatno u vrijeme Jelačićeve službe u Galiciji.

⁷ T. Markus, *Hrvatski politički pokret 1848 - 1849 godine*, Zagreb, 2000, str. 68 - 69.

⁸ J. Horvat, *Politička povijest Hrvatske*, Zagreb, 1990, sv. 1, str.100.

⁹ H. Batowski, *Legion Mickiewicza a Słowiańszczyzna w roku 1848*, Kraków, 1948, str. 39 - 41.

¹⁰ Ban Jelačić je to navodno sam izjavio agentu Hotela Lambert Ludwiku Zwierkowskiom - Lenoir; vidi: Raport Lenoira, (Zagreb, 1. X. 1848), BCz. 5387 III, str. 132; Usp.: F. Ilešić, *Knez Lubomirski i Jelačić izdajica*, "Riječ", br. 20, 7. juna 1930, str. 1 - 2.

Ovdje treba podsjetiti, da je Josip Jelačić po svršetku Vojne akademije u Beču 1819. godine, kao poručnik bio upućen u službu u trećem puku dragona koji je bio stacioniran u Lańcutu u zapadnoj Galiciji. Kasniji ban Hrvatske proveo je tamo s prekidima oko osam godina (1819.-1825., 1828.-1830.)¹¹. U tijeku brojnih susreta s Jelačićem u Beču, knez Lubomirski je od njega trebao dobiti pristanak i čak sklopiti sporazum o stvaranju poljske legije u Hrvatskoj¹².

Hotel Lambert je želio svojoj akciji u Hrvatskoj pridati oficijelni karakter, pa je s tim ciljem u Zagreb poslan Ludwik Zwierkowski - Lenoir. Glavni agent Hotela Lambert u Istanbulu Michał Czajkowski htio je da Lenoirova misija bude provedena s pozicije oficijelnog rezidenta kneza Czartoryskog na dvoru bana Hrvatske. Zato je također već u lipnju 1848. godine Michał Czajkowski opskrbio Zwierkowskog pismom upućenim Ljudevitu Gaju, koje mu je poljski agent uručio prvih dana rujna. U tom pismu Czajkowski je, pozivajući se na davnu suradnju s Gajem, molio da pomogne u postavljanju Lenoira na dvoru bana Jelačića¹³. Ljudevit Gaj, iako se u tom trenutku nalazio u oštrom konfliktu s Jelačićem, nije odbio tu uslugu Hotelu Lambert te je Ludwik Zwierkowski već 6. rujna bio osobno akreditiran banu Hrvatske. U tijeku tog susreta Lenoir je uručio Jelačiću vjerodajnice koji je u ime kneza Czartoryskoga banu uputio Michał Czajkowski¹⁴. U tijeku razgovora koji je Zwierkowski vodio s Jelačićem, poljski je poslanik nastojao bana pridobiti za koncepcije Czartoryskog. Misija Zwierkowskog svršila je ipak potpunim fijaskom. 11. rujna 1848. godine, Jelačić je započeo rat s Mađarima¹⁵.

Činilo bi se da izbijanje otvorenog hrvatsko - mađarskog oružanog konflikta u potpunosti precrta dalekosežne planove Hotela Lambert.

Ipak knez Adam Czartoryski i dalje je smatrao da je pomirenje mađarsko - južnoslavenskih interesa još uvijek moguće ako bi inicijativa toga tipa bila dopuštena od strane vlada Francuske i Sardinije. S tim je ciljem Czartoryski

¹¹ J. Neustädter, n. dj., str. 252 - 256; Neki tragovi Jelačićeve prisutnosti u Poljskoj vidljivi su također u njegovoj arhivskoj ostavštini, na primjer to da je održavao kontakte s obitelji Potockih: Pisma iz Lańcuta, Ostavština Josipa Jelačića, Korespondencija (1827 - 1857), Arhiv grada Zagreba (dalje AGZ), sg. 6/283 - 287; U vrijeme svog višegodišnjeg boravka u Poljskoj Jelačić je zasigurno do određenoga stupnja savladao poljski jezik, na što među ostalim ukazuje tekst poljske pjesme "Gdzie się podział...", koji je on vlastoručno ispisao, AGZ, sg. 7/31

¹² J. Skowronek, *Sprzymierzeńcy...*, str. 333 - 334.

¹³ M. Czajkowski Lj. Gaju, (Istanbul, 12. VI. 1848), BCz. 5387 III, str. 6 - 7; V. Deželić, *Pisma pisana doktoru Ljudevitu Gaju i neki njegovi sastavci (1828 - 1850)*. Građa za povijest književnosti Hrvatske. JAZU, knjiga 6, Zagreb, 1909, str. 43.

¹⁴ F. Bučar, *Arhiv i muzej knezova Čartoryskih u Krakovu. Pismo Mihajla Čajkovskog Jelačiću, "Obzor"*, br. 55, 7. III. 1993, str. 2. (tamo također vidi pismo Czajkovskog u hrvatskom prijevodu).

¹⁵ J. Šidak, *Hotel Lambert i Hrvati, /u:/ Studije iz hrvatske povijesti XIX stoljeća*, Zagreb, 1973, str. 172.

29. rujna, doveo u Parizu do susreta u kojem su, osim kneza, sudjelovali ministar vanjskih poslova Francuske, Jules Bastide i sardinijski izaslanik Brignole. U tijeku toga susreta su kako Bastide, tako i Brignole izrazili slaganje s pružanjem potpore misiji novog Czarotorskijevog agenta na Balkanu Ludwika Bystrzonowskog (Macair)¹⁶. Temeljnim zadatkom Bystrzonowskog trebalo je biti uvjeravanje vođa Južnih Slavena i Mađara na kompromis i zajedničku borbu protiv Austrije, na čijim bi ruševinama trebao nastati budući Dunavski savez¹⁷. Prema knezu Adamu prvom bi etapom misije Bystrzonowskog trebala biti Kraljevina Sardinija koja je tada vodila rat s Austrijom. Czarotorski je smatrao da je povlačenje hrvatskih pukova iz Italije, moguće jedino tada kada dobiju štogod u zamjenu. Naposljetku, ta je misao Czarotorskog bila u skladu s namjerama sardinijskog kralja Karla Alberta, koji je i sam trebao sugerirati grofu Władyslawu Zamoyskom da je uz posredovanje Poljske spreman sporazumjeti se s Jelačićem¹⁸. U skladu s tim pretpostavkama Ludwik Bystrzonowski te grof Zamoyski i general Wojciech Chrzanowski su već u listopadu 1848. obavili u Torinu službene pregovore s vladom i kraljem Sardinije. Kao rezultat tih razgovora, aktivistima Hotela Lambert pošlo je za rukom dobiti od vlade Sardinije obećanje da je spremna uručiti Jelačiću tri milijuna franaka u zamjenu za opoziv hrvatskih pukova iz Italije¹⁹. Zadovoljan takvim obratom stvari Bystrzonowski je odlučio neizostavno pristupiti djelovanju na teritoriju Hrvatske, te je već 17. listopada napustio Torino kako bi preko Ankone i Rijeke dospio do Zagreba. Tamo se već 3. studenoga susreće s Ljudevitom Gajem koji se tada nalazio u opoziciji spram Jelačića i vodio tajne pregovore s Peštom na temu hrvatsko - mađarskog sporazuma²⁰.

U razgovoru s Bystrzonowskim, Gaj je trebao uvjeravati agenta Hotela Lambert da opoziv hrvatskih pukova iz Italije nije moguć dokle god se na vlasti nalazi ban Jelačić. Hrvatski je političar predložio Bystrzonowskom da je spreman dovesti do svrgavanja bana i opozvati hrvatske graničare iz Italije. Pa ipak, za tu uslugu Gaj je trebao zahtijevati 300.000 franaka²¹.

¹⁶ M. Handelsman, *Rok 1848 we Włoszech...*, n. dj., str. 53; J. Skowronek, *Polityka bałkańska Hotelu Lambert (1833 - 1856)*, Warszawa, 1976, str. 147 - 148.

¹⁷ H. Chudzio, *Ludwik Bystrzonowski, (1797-1878) - agent Hotelu Lambert na Bałkanach w dobie Wiosny Ludów, /u:/ Rok 1848 Wiosna Ludów w Galicji*, red. W. Wica, Kraków, 1999, str. 180

¹⁸ M. Handelsman, *Rok 1848 we Włoszech...*, n. dj., str. 53

¹⁹ Nota L. Bystrzonowskog upućena sardinijskom ministarstvu, (Torino, listopad 1848), BCz. 5369 III, str. 27 - 28; Pismo L. Bystrzonowskog A. Czarotorskom, (Torino, 17. X. 1848), Isto, str. 28 - 29; H. Chudzio, n. dj., str. 180 - 181; J. Skowronek, *Adam Jerzy Czarotorski 1770 - 1861*, Warszawa, 1994, str. 461.

²⁰ J. Skowronek, *Polityka bałkańska...*, n. dj., str. 148; H. Chudzio, n. dj., str. 181 - 182

²¹ Mémoire sur la mission du Comte Louis Bystrzonowski en Croatie et en Serbie, (Srijemski Karlovci, 22. XI. 1848), Archives Diplomatiques du Ministère des Affaires Étrangères. Paris. (dalje ADMAE). Memoires et Documents. (dalje MD). Turquie. Tom 60. No. Doc. 45, str. 287 - 288; J. Šidak, *Hotel Lambert i Hrvati*, n. dj., str. 173.

Političari iz kruga Hotela Lambert sa zanimanjem su primili prijedlog Ljudevita Gaja, ipak početno su se spram njega odnosili s velikom rezervom. Bez obzira na to, tabor Czartoryskog će sve učestalije uzimati u obzir Gajev prijedlog za način rješenja tadašnjeg hrvatskog pitanja putem svrgavanja Jelačića.

Kako smo već gore spominjali, početno Hotel Lambert nije uzimao u obzir mogućnost svrgavanja Jelačića; tada se, to jest potkraj 1848. godine, računalo prije na mogućnost postizanja kompromisa s hrvatskim banom. Takvu je liniju tada također zastupao Ludwik Bystrzonowski, zato je pod svaku cijenu želio uspostaviti kontakt s Jelačićem. Poljski je agent posredovanje tražio u osobi srpskog patrijarha Josifa Rajačića. Budući je u studenom 1848. godine Jelačić vodio vojne operacije protiv bečkog ustanka Bystrzonowski je u Beč poslao svog "kurira" Desire Falknera²², kojega je opskrbio pismom u kojem je poljski agent nastojao pridobiti hrvatskog bana za koncepciju Hotela Lambert (a time i za primanje mita)²³. Iz pisma, koje je potkraj studenog Bystrzonowski uputio Czartoryskom, saznajemo da je poljski agent tada sumnjao u mogućnost da se sporazumi s Jelačićem te je sugerirao knezu Adamu da "u proljeće mogu nastupiti nove i važne okolnosti, a tada će Francuska, ukoliko pristupi ratu, morati dati novac gospodinu Gaju da sruši bana..."²⁴.

Hrvatski je ban ipak kategorički odbacio prijedloge Bystrzonowskog²⁵. Nepokolebljiv stav Jelačićev primorao je kneza Czartoryskog da se obrati francuskoj vladi s molbom da "odredi stanovitu sumu novca za gospodina Gaja kako bi na taj način djelovali protiv bana Jelačića"²⁶.

Sve ukazuje na to, da je Jelačić u određenom stupnju računao sa sugestijama poljske propagande. Ban, baš kao i čitavo njegovo okruženje, bili su svjesni da je djelatnost Hotela Lambert vezana uz francusku diplomaciju. Zato je također Jelačić, kao i pripadnici hrvatske frakcije dvorske kamarile u

²² Desire Falkner je bio Francuz - J. Skowronek ga opisuje kao "Dopisnika Bystrzonowskog u Zagrebu", (*Sprzymierzeniecy narodów bałkańskich*, n. dj., str. 398).

²³ L. Bystrzonowski, *Projet de l'écrit à S. Excellence le ban de Croatie* (Srijemski Karlovci, 22. XI. 1848) BCz. 5369 III, str. 157 - 159; L. Bystrzonowski A. Czartoryskom, (Srijemski Karlovci, 24. XI. 1848), Isto, str. 45. ("... □elim čekati povratak mojeg kurira preko kojeg sam pozvao Bana na kategoričan odgovor, jer mi od naših točaka [...] nećemo odstupati..."); R. Warnier, *Lettre de L. Bystrzonowski au ministre des affaires étrangères du 22 novembre 1848*, "Le Monde Slave", 12/1935, Tome IV, str. 125 - 127; L. Russjan, *Polacy i sprawa polska na Węgrzech w roku 1848 - 1849*, Warszawa 1934, str. 156.

²⁴ L. Bystrzonowski A. Czartoryskom, n. dj., str. 46.

²⁵ M. Ekmečić, *Garašanin, Czartoriski i Mađari 1848 - 1849 godine*, /u:/ Srpsko - mađarski odnosi i saradnja 1848 - 1849, Naučni skupovi SANU, knj. XXXIV, Odeljenje jezika i književnosti, knj. 5, Beograd 1987, str. 36.

²⁶ A. Czartoryski E. Drouyn de Lhuysu, (Pariz, 10. II. 1849), ADMAE-MD. Turquie. Tom 60. No. Doc. 58, str. 318 - 319.

Beču, donio odluku o odašiljanju posebnog emisara u Pariz²⁷. Izbor je pao na Andriju Torkvata Brlića, čiji je zadatak bio uspostavljanje kontakata s Hotelom Lambert i francuskom vladom s ciljem predstavljanja Jelačićevih stajališta. Povjeravanje te misije upravo Brliću nije bilo slučajno. Njegova temeljna vrлина bila je jako dobro poznavanje poljskog jezika i to da je bio snažno povezan s bečkom Polonijom koja je simpatizirala Hotel Lambert²⁸.

Odluka o slanju Brlića u Pariz donijeta je posljednjih dana studenog 1848. godine i zasigurno je bila prihvaćena i od Jelačićeve okoline i to kako pod utjecajem "misije" Falknera koju je potaknuo Bystrzonowski, tako i sigurno i zbog "curenja" podataka poznatim planovima za svrgavanje Jelačića. Osim toga ta je odluka morala biti donesena naglo jer se Brlić već 1. prosinca uputio iz Beča u Pariz, kamo je stigao nakon dva tjedna; u neposredni kontakt s taborom Czartoryskog, koji će održavati sve do kraja svog boravka u Parizu, stupio je već 17. prosinca²⁹.

Vrlo je zanimljiv razgovor Brlić vodio početkom ožujka 1849. s grofom Władysławom Zamoyskim, kada je bilo govora o "stanovitom Poljaku", koji je u ime sardinijskog kralja banu nudio novac. Kako smo već spominjali, grof Zamoyski je zajedno s Bystrzonowskim u Torinu pregovarao s kraljem Karlom Albertom o pitanju novca za Hrvate. Prema Brliću, što se toga čovjeka tiče, nije bilo garancije i u svezi s tim strahovalo se od provokacija³⁰. U tijeku četveromjesečnog boravka u Parizu Brliću je pošlo za rukom izmijeniti pogled Czartoryskog spram Jelačića. Na to ukazuje među ostalim pismo kneza Adama upućeno 7. ožujka 1849. godine Ludwiku Bystrzonowskom u kojem je Czartoryski ustvrdio da "bi rušenje bana bilo preuranjeno, a možda čak i štetno"³¹. Razgovori u Hotelu Lambert također su izmijenili stajališta Brlića, koji se u potpunosti dao uvjeriti u nužnost sporazuma među Mađarima i Hrvatima. Hrvatski emisar također se prihvatio misije uvjeravanja bana Jelačića u koncepciju Hotela Lambert - s tim je ciljem zamolio Czartoryskog da napiše Jelačiću pismo u kojem je knez Adam nagovarao hrvatskog bana na "iskrenu federaciju"³². Po povrat-

²⁷ Vidi: R. Maixner, *Andrija Torkvat Brlić emisar bana Jelačića u Francuskoj*, Zagreb, 1939; I. Brlić - Mažuranić, *Ulomci dnevnika A. T. Brlića. Prvi ulomak: A. T. Brlić u slovačkom ustanku i banovu taboru (Dnevnik od 17. rujna do 1. prosinca 1848)*, Zagreb, 1935, str. 58. ("I nakanu u Parizić za obsvjedočiti poljsku emigraciju."); I. Brlić - Mažuranić, *Ulomci dnevnika A. T. Brlića. Drugi ulomak: A. T. Brlić kao banov emisar u Parizu (Dnevnik od 1. prosinca 1848 do 5. svibnja 1849)*, Zagreb, 1935.

²⁸ P. Žurek, *Josip Juraj Strossmayer prema Poljskoj i Poljacima. Iz povijesti hrvatsko - poljskih veza u XIX. stoljeću*, "Časopis za suvremenu povijest", God. 30., br. 3, Zagreb, 1998, str. 484 - 487.

²⁹ I. Brlić - Mažuranić, *Ulomci dnevnika A. T. Brlića. Drugi ulomak...*, n. dj., str. 23.

³⁰ I. Brlić - Mažuranić, n. dj., str. 52.

³¹ H. Batowski, *Polacy, Chorwaci i Węgrzy w roku 1848 - 1849*, odb. z "Polityka Narodów", Warszawa, 1937, str. 9.

³² P. Žurek, n. dj., str. 484 - 487.

ku iz Pariza, 29. ožujka 1849. godine Brlić je dospio do stana Jelačića koji ga je imenovao osobnim sekretarom. Kao što doznajemo iz Brlićeva "Dnevnika", on je pokušavao uvjeriti Jelačića u koncepcije koje su mu predstavljene u Hotelu Lambert. U tijeku jednog od takvih razgovora ban Jelačić je navodno ustvrdio da su svi Poljaci „od Czartoryskog do posljednjeg nevaljali, da su podli i ludi”³³.

Nepopustljivost hrvatskog bana prouzročila je da se Hotel Lambert već u rano proljeće 1849. godine vratio planu svrgavanja Jelačića. Ipak taj je put odlučeno da se to izvrši uz potporu domaće hrvatske opozicije, koja se osobito aktivirala nakon što je kralj Franjo Josip početkom ožujka proglasio oktroirani ustav. Glavni promicatelj te koncepcije bio je Karol Gregorowicz, novi agent Hotela Lambert postavljen u Zagrebu koncem ožujka³⁴. Za razliku od dotadašnjih agenata Hotela Lambert koji su djelovali u Hrvatskoj Gregorowicz je bio onaj koji je najbolje poznao zemlju i posjedovao najšire kontakte.

U razdoblju 1846.-1848. živio je u Karlovcu (okolica Zagreba), gdje je radio kao učitelj francuskog jezika i bio jedan od urednika "Danice" koju je izdavao Ljudevit Gaj. U razdoblju izbijanja revolucije početno je prebivao u Parizu gdje je postao jednim od članova Slavenskog društva koje je tada osnovao Cyprian Robert. U drugoj polovici 1848. godine vraća se na Balkan gdje zahvaljujući preporuci patrijarha Rajačića i vojvode Šupljikca dragovoljno stupa u srpske odrede u Vojvodini. U ožujku 1849. godine Gregorowicz, na preporuku Ludwika Zwierkowskog Lenoira, Czartoryskijevog predstavnika u Beogradu, poduzima u Hrvatskoj obavještajno - propagandne djelatnosti³⁵. Zahvaljujući prethodnom boravku u Hrvatskoj i tamo sklopljenim poznanstvima poljski je agent bio odlično orijentiran u političkoj situaciji i raspoloženjima Hrvata. Osobite su ga veze spajale sa "Slavenskom lipom", aktivnom u Zagrebu³⁶ i redakcijom časopisa "Slavenski jug" koja je bila povezana s tim društvom³⁷. Nije slučajno da se Karol Gregorowicz zainteresirao za upravo te organizacije budući je znao da one čine izvor antijelačićevske opozicije. Iznimno je fleksibilna na tom polju bila liberalna grupa (tzv. Kušlanova grupa)³⁸ okupljena oko osnivača i glavnog urednika "Slavenskog juga"

³³ I. Brlić - Mažuranić, n. dj., str. 100.

³⁴ W. Felczak, T. Wasilewski, *Historia Jugosławii*, Wrocław, 1985, str. 333; J. Skowronek, *Sprzymierzeńcy...*, str. 334 - 338

³⁵ Lj. Durković - Jakšić, *Učestvovanje poljskih oficira u srpskom pokretu u Vojvodini 1848 - 1849*, /u:/ "Zbornik za slavistiku", 3(1972), str. 131 - 132.

³⁶ Lj. Durković - Jakšić, *Saradnja Jugoslavena sa poljskim društvima "Ligom poljskom" i "Slovjanjskom lipom" 1848 - 1849 godine*, /u:/ "Istorijski časopis", 21(1974), str. 267 - 268; M. Živančević, *Croatica iz arhiva Čartoriskih*, /u:/ "Zbornik za slavistiku", 21(1981), str. 71 - 73.

³⁷ K. Gregorowicz L. Zwierkowskom - Lenoir, (26. V. 1849), BCz. 5426 IV, str. 877; J. Skowronek, *Sprzymierzeńcy...*, str. 337 - 338

³⁸ D. Kušlan L. Zwierkowskom - Lenoir, (Zagreb, 28. III. 1849), BCz. 5426 IV, str. 367 - 369.

Dragoljuba Kušlana³⁹. Jasno, ne možemo tu reći da je Gregorowicz uspostavio nekakvu suradnju s redakcijom "Slavenskog juga" ili Kušlanovom grupom. Njegova se djelatnost ograničavala samo na agitaciju u svrhu osnivanja gorljive antijelačićevske opozicije, koja bi dovela do sporazuma s Mađarima i svrgavanja Jelačića. Pod snažnim utjecajem koncepcija koje je predstavljao Gregorowicz nalazili su se među ostalima Ivan Mažuranić⁴⁰ i izdavač "Slavenskog juga" Lavoslav Župan. Gregorowicz je ovog posljednjeg već potkraj travnja 1849. godine poslao u Pariz, gdje je od kneza Czartoryskog trebao dobiti 25. 000 komada oružja, a u zamjenu je obećavao dovesti do svrgavanja Jelačića.

Knez Adam je Župana uputio na agenciju Hotela Lambert u Beogradu, koja je po njegovom mišljenju posjedovala sredstva za tu svrhu⁴¹.

Iako je knez Czartoryski bio nezadovoljan aktivnostima Gregorowicza u Hrvatskoj, njegov se agent trudio provoditi intenzivnu agitaciju u korist koncepcija Hotela Lambert. Upravo su takav karakter imali članci koje je on objavljivao u zagrebačkom njemačkojezičnom dnevniku "Südslawische Zeitung". Svoje članke izdavane u tom časopisu Gregorowicz je potpisivao inicijalima svojeg imena i prezimena, pod kojima je prebivao u Hrvatskoj "O.O." (Oskar Otto)⁴².

Sve ukazuje i na to, da je Gregorowicz također objavljivao anonimno u opozicijskom "Slavenskom jugu". 1. svibnja 1849. godine upravo je u tom časopisu objavljen članak nepoznatog autora potpisanog inicijalom "G." (ili "G"). Taj je članak doveo do velikog meteža na čitavoj hrvatskoj političkoj sceni. Naime, autor tog članka je konstatirao da se postojanje Austrije privodi kraju i ta bi činjenica trebala nagovoriti Jelačića, kojeg se smatra najvećim autoritetom među južnim Slavenima, da stvari tih naroda uzme u svoje ruke. Štoviše, autor ga je usporedio s poljskim generalom Józefom Bemom koji je tada odnosio brojne pobjede, ustvrđujući - "Ban je sad kod nas ono, što je u Erdelju Bem; i ako ban ne bude ono, što je Bem, on neće Bema moći izdržati"⁴³. Ta tvrdnja bez sumnje upućuje na to da će, ukoliko Jelačić ne promijeni svoju politiku, njegov položaj preuzeti Bem. Drugim riječima, taj čla-

³⁹ Gregorowicz i Kušlan vjerojatno su se poznavali iz Karlovca.

⁴⁰ M. Živančević, *Ivan Mažuranić*, Novi Sad, 1988, s. 71 - 72.

⁴¹ Volumen Węgierski, (Paryż, svibanj 1849), BCz. 5426 IV, str. 7-8; Volumen Węgierski, (Paryż, 14. V. 1849), Isto, str. 269 - 274; M. Ekmečić, *Garašanin, Czartoryski i Mađari 1848 - 1849 godine*, n. dj., str. 50.

⁴² Lj. Durković - Jakšić, *Učestvovanje poljskih oficira...*, n. dj., str. 134.

⁴³ „Slavenski Jug”, 1. V. 1849, br. 51, str. 203.; Raport Gregorowicza, (Zagreb, 26. V. 1849), BCz. 5426 IV, str. 877 - 879; J. Šidak, *Društvo Slavenske lipe na slavenskom jugu*, /u:/ Studije iz hrvatske povijesti za revolucije 1848 - 49, Zagreb, 1979, str. 310.

nak sadrži ideju jedne od osnovnih koncepcija Hotela Lambert koja je težila k tome da se Jelačića sruši i zamijeni ga se Bemom⁴⁴.

Taj je članak doveo do mnogih previranja kako u hrvatskom javnom mnijenju tako i u političkim elitama. Taj je tekst također bio poznat i Jelačiću, koji je bio savršeno informiran o planovima Hotela Lambert i zahvaljujući tome pravilno pročitao aluzije Gregorowiczeva članka⁴⁵. To je sigurno bilo popraćeno nervozom, jer je ban Jelačić neizostavno napustio Beč i po prispijeću u Zagreb 6. svibnja 1849. godine pristupio radikalnoj raspravi s neposlušnim tiskom. Već je 9. svibnja, s upravo tim ciljem, hrvatski ban objavio "Privremeni zakon o štampi", koji je regulirao kauciju i ograničavao pravo tiska i slobodu govora. Objavljivanje tog zakona bilo je popraćeno i "Privremenim člankom o inostranih" koji je naređivao kontrolu nad strancima s prebivalištem u Hrvatskoj⁴⁶. Nije se teško dovinuti da je taj članak bio usmjeren prije svega na agente Hotela Lambert.

Kaucija nametnuta "Slavenskom jugu" utjerala je taj časopis u značajne financijske poteškoće. Zato su kako redakcija, tako i izdavač očajnički otpočeli tražiti novac. Karol Gregorowicz je savjetovao Kušlanu da takvu pomoć potraži u Beogradu⁴⁷, kamo je uostalom krajem svibnja i početkom lipnja i krenuo. U glavnom gradu Srbije za njih se brinuo agent Hotela Lambert Ludwik Zwierkowski - Lenoir, koji je tamo stolovao. Upravo u tom trenutku, u Beogradu je boravio mađarski izaslanik Gyula Andrassy. Tu je činjenicu iskoristio Zwierkowski, kojemu je 29. svibnja pošlo za rukom organizirati susret Kušlana i Andrassyja⁴⁸. U tijeku tog susreta Kušlan se reprezentirao kao predstavnik u Hrvatskoj djelatne "brojne antiaustrijske stanke", koja se izjašnjava za sporazum s Mađarskom. Kušlan je također izrazio nadu da će mađarskim odredima koji se pripremaju na ulazak u Hrvatsku zapovijedati general Bem o kojem se već govori kao o budućem banu Hrvatske. Glavni urednik "Slavenskog Juga" molio je također mađarsku vladu za pomoć u plaćanju kaucije u iznosu 2000 forinta koju je nametnuo Jelačić⁴⁹.

⁴⁴ Ovdje treba podsjetiti da je Bemovo vojno umijeće također uživalo priznanje i u hrvatskim vojnim krugovima. Najprisniji suradnik i Jelačićev biograf iz toga razdoblja barun Josip Neustädter, opisao je generala Józefa Bema kao "najgenijalnijeg i najopasnijeg od svih vojskovođa mađarske revolucionarne vojske". (*Ban Jelačić i događaji u Hrvatskoj od 1848*, Zagreb, 1998, sv. II, str. 166).

⁴⁵ V. Bogdanov, *Društvene i političke borbe u Hrvatskoj 1848/49*, Zagreb, 1949, str. 321 - 322, 365.

⁴⁶ T. Markus, *Slavenski Jug 1848. - 1850. godine i hrvatski politički pokret*, Zagreb, 2001, str. 113 - 114, 120 - 121.

⁴⁷ Lj. Durković - Jakšić, *Učestvovanje poljskih oficira...*, n. dj., str. 137.

⁴⁸ Raport Lenoira (Belgrad, 15. VI. 1849), BCz. 5426 IV, str. 1065 - 1067; Copie d' une lettre anonyme sur la Serbie, (Pančevo, 11. VI. 1849), ADMAE-MD. Turquie. Tom 60. No. Doc. 62, str. 327-328; M. Ekmečić, *Garašanin Czartoryski i Mađari 1848 - 1849 godine*, n. dj., str. 51.

⁴⁹ Gyula Andrassy Kazmeru Batthyanyu, (Pančevo, 11. VI. 1849), /u:/ J. Thim, *A Magyarországi 1848-49-iki Szerb fölkeles története*, Budapest, 1935, Kötet III, str. 787 - 791; Raport Lenoira, (Belgrad, 15. VI. 1849), BCz. 5389 III, str. 52 - 58.

Andrassy je o tijeku razgovora s Kušlanom informirao premijera mađarske vlade Batthanya, koji nije skrivao zainteresiranost za hrvatsku opoziciju. Ipak intervencija ruskih vojnih snaga u Mađarskoj prekrizila je i taj pokušaj hrvatsko - mađarskog sporazuma. Prema mišljenju poljskog povjesničara Wacława Felczaka, knez Adam Jerzy Czartoryski je na zamolbu Gregorowicza i Zwierkowskog trebao regulirati novčanu kauciju koja je opterećivala "Slavenski jug" i omogućiti daljnje djelovanje tog časopisa ⁵⁰.

29. srpnja 1849. godine, Karol Gregorowicz biva uhićen u Zagrebu i nakon dva mjeseca udaljen s teritorija austrijskog carstva. Samim time plan Hotela Lambert za svrgavanje bana Jelačića konačno pada u vodu. Taj se događaj vremenski poklopio s likvidacijom mađarskog ustanka vojnim snagama Nikole I. što je bila prava katastrofa za dotadašnju poljsku aktivnost u Mađarskoj i na Balkanu te početkom kraja južnoslavenske i hrvatske politike Hotela Lambert.

S poljskog prevela: Anita Petrinec

Summary

THE PLAN OF THE *HOTEL LAMBERT* TO DETHRONE BAN JOSIP JELAČIĆ 1848 – 1849

In the period known as the "Spring of the Nations" (1848 – 1849) Croatia, and particularly its *ban* (governor) Josip Jelačić became of special interest to the aristocratic fraction of the Polish emigrants known as *Hotel Lambert*. This circle, formed around the prince Adam Jerzy Czartoryski (1770 – 1861) approximately in 1831, was named after the Parisian residence of the prince Czartoryski. In the years of 1848 and 1849, this organization had the intention to win governor Jelačić over for the Polish political plans. The author of this article wishes, first and foremost, to focus on describing the background of the *Hotel Lambert* operations, which were at first aimed at winning over governor Jelačić and then at dethroning him. Andrija Torkvat Brlić from Brod also took part in those historic diplomatic and political events. He was sent to Paris as Jelačić's emissary to establish contact with the *Hotel Lambert* and the French government and to present Jelačić's viewpoints.

(Prijevod sažetka: Romana Čačija)

Key words: Revolutions of 1848, ban Josip Jelačić, Polish emigration, prince A. J. Czartoryski, Hotel Lambert, Paris, Vienna, Zagreb, Rijeka, Ljudevit Gaj, A. T. Brlić.

⁵⁰ W. Felczak, T. Wasilewski, n. dj., str. 334.